

Állandó kérdésünk: a népszaporulat

Végre. Megszólt két szakember a népesedés ügyében: Keszi-Harmath Sándor és Furdek Máttyás. Ők írtak decemberi számunkban (az igazsághoz tartozik, hogy szerkesztőségi biztatásra) a népszámlálás demográfiai vonatkozásairól is. Végre, Mióta közzétették a népszámlálás ideiglenes adatait, várom, hogy a sok ipari, mezőgazdasági, építkezési és művelődési elemzés után megjelenjék a hazai magyar sajtóban is — miként a román nyelvűben — egy-két tanulmány amely demográfiai szempontból értékeli a számokat, s kimutassa, milyen jelenségek, tendenciák olvashatók ki a jelentésből.

Mind várhattam. Eltelt az esztendő, de a magyarul író statisztikusok, szociológusok, újságírók, demográfusok, orvosok nem tartották érdemesnek azt, hogy megvizsgálják, kielégítő-e népünk szaporulata avagy sem, hol állunk az európai és a világranglistán, sereghajtók vagyunk-e avagy jó közepes a mutatószámunk, előregedés tapasztalható nálunk avagy megfiatalodás.

Nem, aki csak magyar lapokat olvas, mit se tudhat meg ebben a tekintetben a népszámlálás eredményeiből. Pedig hát ezek a kérdések az egész világot foglalkoztatják, egyes államok a szó szoros értelmében véve élethalálharcot vívnak a túlszaporodás ellen, és rendkívül drasztikus intézkedéseket hoznak (Indira Gandhi bukása is többek között ezzel magyarázható), a Római Klub nemcsak az iparfejlesztés, de a szaporodás terén is zérusnövekedést ajánlott, más államok viszont, például Magyarország éppúgy, mint Csehszlovákia, az NSZK, Svédország mindent megtesznek a termékenység fokozásáért. Sokat olvashatunk a hazai lapokban egyes külföldi városok, tájak megifjodásáról, újjászületéséről, a lakosság korpipiramisának alakulásáról, a gyermekről vallott fölfogás változásáról, az öregek szociális kérdéseiről, a családok belső életéről stb., hogy azonban mindegy jelenségek miként mutatkoznak meg nálunk, arról anyanyelvünkön vajmi keveset olvashatunk. Nagy ritkán ír a demográfiai kérdésekről Fábrián Ernő, Kósa-Szánthó Vilma, Keszi-Harmath Sándor; egyik-másik író, riporter is hozzányúl a kérdéshez, de nincs statisztikusunk, szociológusunk, szociográfusunk írónk, orvosunk, s nincs egyáltalán demográfusunk, aki a népesedés kérdéseinek tanulmányozását tekintse fő feladatának, aki szenvedélyesen figyelje a jelenségeket, s kötelességének érezze, hogy észrevételeit közzétegye, a közvéleményt alaposan tájékoztassa, s amennyiben lehetséges, alakítsa is. Nincs. A temesvári demográfus Albert Ferenc vagy a brassói Madaras Lázár nem ír ilyesmire. Csépp Sándor emlékezetes tévériportja, az egykekérdés olyan megközelítése fehér holló a mi tömegtájékoztatói eszközeink és tudományos életünk Világában.

Pedig hát volna miről írni. Ismeretes, hogy a hatvanas évek derekának szaporulati melypontja után hazánkban a múlt évtized végén ugrásszerűen emelkedett a születések száma, majd lassan csökkent, a hetvenes években pedig európai viszonylatban jó közepesnek mondható szinten állapodott meg. Mindez nem véletlenszerűen, nem spontán módon állt elő. 1977-tel lezárult egy évtized, amelynek során — az előzőhöz képest — államunk pronatalista, szaporulatserkentő népesedéspolitikát folytatott, s kezdve a gyermeksegélytől az állami lakásjuttatásig, különböző módon támogatta a sokgyermekes családokat. Az évtized minden esztendőjében növekedett valamilyen jellegű támogatás. 1977-ben is több intézkedés történt ilyen irányban, például már egyetlen gyermek után a nagyobb fizetésűek is kapnak segélyt, a nemrég megszavazott új egészségügyi törvény pedig messzeemenő kedvezményekben részesíti az anyát és gyermekét „Pártunk állandóan foglalkozik az ifjú nemzedékkel, a születési arányszám növelésének ösztönzésével, amit az is tanúsít, hogy intézkedtünk az állami családi pótlék átlag 30 százalékos növeléséről és a többgyermekes anyák segélyének havi 150—200 lejes emeléséről” — hangoztatta Nicolae Ceaușescu elvtárs az országos pártkonferencián előterjesztett jelentésében.

Minderről azonban — ismétlem — igen ritkán szól a hazai magyar nyelvű sajtó, valamint a rádió, televízió, tudományos kötetünk pedig sohasem jelent meg. Persze — ez az igazság — az eredmények ellenére sem könnyű feladat a népesedés kérdéseiről írni, szólani. A magam tapasztalatából tudom. Írtam ilyen jellegű gondokról a *Korunkba*, a kolozsvári *Igazságba*, a *Brassói Lapokba*, előadást tartottam az aradi, szalontai, udvarhelyi, körösfői, kövendi, kisiratosi szabadegyetemen, irodalmi körben, művelődési házakban, s nyomdász munkástól egyetemi tanárig igen sokan szálltak szembe érveimmel szóban és írásban. És olyan ellenérveket hoztak föl, amelyek nagyon is meggondolkoztatók; az udvarhelyiek például négy évvel ezelőtt szövé tették, hogy városukban (30 000 lakos) nyilván helyi gondatlanság miatt egyetleneg bölcsoháza van; Gyergyóban szintén ezt panaszták föl. De volt mit hallanom a saját feleségemtől is; 1974-ben óvodába adtuk a fiunkat, az akkor már harmincezer lakost számláló monostori negyedben nem volt hely, s egy belvárosi kisedővóban (öt kilométerre a lakásunktól) tudtuk csak elhelyezni nagy utánajárás árán.

A gondok, hiányosságok azonban nem magyarázzák meg a hallgatást, a valódi okok mélyebben rejlenek. Távol áll tőlem az igény, hogy mindent megmagyarázzak, csupán egy-két ferde hiedelemre utalnék. Van fölfogás, amely szerint az egész demográfia, születés, gyermeknevelés nem egyéb, mint anyagi kérdés; ha minden támogatást megadunk a sokgyermekes családoknak, lesz gyermek. Hogy ez mennyire nem így van, bizonyítja az, hogy Európa leggazdagabb népei, a svédek, németek, svájciak, belgák állanak leghátul a szaporulatban, de így van ez nálunk is, hírhedt egykés vidékeinken, Kalotaszegen, Arad és Temesvár környékén, Aranyosszéken, a Nyárádréteren fürdőszobás, emeletes házak, gépkocsik jelzik, hogy nem az anyagiak magyarázzák csupán a kevés gyermeket. É beállottság ellenkező véletele szerint minél műveltebb, civilizáltabb egy nép, annál kevesebb a gyermeke. Ha a túlnépesedett Indiára, Bangladesre, Pakisztánra gondolunk, ez az érv félíg-meddig helytálló, csak hogy a fejlett, művelt, civilizált Amerika, Japán, Kanada, Franciaország vagy Hollandia is szaporulata lakosságú! Létezik aztán olyan fölfogás is, hogy ezekhez a kérdésekhez jobb nem nyúlni, ki-ki oldja meg úgy, ahogy jónak látja, ez nem közügy, nem állampolitika, hanem az ember legbensőbb dolga, egyéni, családi gondja és öröme.

Akár erről, akár arról közelítjük meg hát a demográfia kérdéseit, kiderül, így mind egyik fölöttébb bonyolult, sokrétű, ezért is árnyalt tárgyalást kíván. De mindenképp tárgyalást kíván, szólani, írni kell róluk. Közvéleményünk azonban óvakodik ettől, szemérmesen hallgat. S ezt tükrözi a szerkesztők, orvosok, tanárok, szociológusok, statisztikusok, lélekbúvárok passzivitása is. Hogy ne beszéljek a tudatlanságukról, tájékozatlanságukról. Mert ez is hozzájárul ahhoz, hogy hallgatnak akkor, amikor a legtöbb nép tudósai, közirói, szerkesztői, orvosai elsőrangú kérdésként kezelik a demográfiát, s állandóan foglalkoznak jelenségeivel. Napnál világosabb ugyanis ma már, hogy a nem elhanyagolandó anyagi feltételeken túl egy nép, nemzetiség szaporulata, életrevalósága, ifjú volta vagy előregedése nagyon is függ gondolkodásmódjától, beállitottságától, fölfogásától, életmódjától, ha pedig így van, akkor a tudósokra, orvosokra, írókra, nevelőkre, a sajtóra, rádióra, televízióra, szociológiai, lélektani kutatóintézetekre igen-igen nagy föladat hárul a ilyen tudatalakítás, egészséges közvélemény létrehozása terén.

Annál is inkább, hogy — ismerjük csak el — a munkásmozgalom annak idején nem sokat foglalkozott a kérdéssel, s valaha a proletariátus soraiban az az — akkoriban helytálló — fölfogás uralkodott (családi tapasztalatból tudom), hogy a sok gyermek szegénység, a szaporaság csak növeli a munkavállalók és a munkanélküliek amúgy is nagy számát, az ágyútoltelék tömegét, fokozza a nyomort, nem kívánatos tehát. Ez a meggyőződés pedig mélyen beivódott a tömegek tudatába. Ma azonban, amikor a helyzet teljesen más, ideje fölvennünk a harcot a régi vélekedésekkel szemben, s rámutatnunk arra, hogy mind a gyermek és a család, mind a nemzet, a nemzetiség szempontjából elengedhetetlenül kívánatos a megfelelő számú gyermek. Különben is manapság, amikor a levegőszennyezettség és a talajfertőzés is közügy, megengedhetetlen, hogy közvéleményünket oly kevéssé tájékoztatja anyanyelvű sajtónk a születésekről, a szaporulat alakulásáról, gyermekeink fejlődéséről s tegyük hozzá, a kényes kérdésekről, a művi vetélésekről, a törvényellenes abortuszokról, a magzatvesztések arányáról is. Megengedhetetlen, hogy ha egy ittas traktoros az árokba fordul, arról nyomban írjak a lapok, de ha egy faluban leleplezik a terhes asszonyok tucatjánál tiltott abortuszt végző „védőnőt” (miként ez pár évvel ezelőtt Vistán történt), arról szemérmesen hallgat a sajtó.

Befejezésül: irodalmunk, közírásunk, társadalomtudományunk hagyományai messzemenően arra intenek, kötelességünk foglalkozni a népesedés kérdéseivel.

Diákkorom megrendítő olvasmánya Kodolányi János könyve, a *Baranyai utazás*, az ormánsági egyke bemutatása. Ez késztetett arra, hogy azután immár tudatosan olvassam el Móricz Zsigmond, Illyés Gyula, Szabó Zoltán, Veres Péter erre vonatkozó írásait, s elgondolkozva tapasztaltam, hogy Kós Károly, ha Kalotaszegről ír, Benedek Elek vagy Böződi György a székelységről szólván, Mikó Imre és Balázs Ferenc az erdélyi Mezőség avagy Aranyosszék bemutatásakor óhatatlanul megrajzolja a vidék népesedési helyzetét is.

Nem is lehet másképpen. Írástudói voltunk kötelez. És ebben a létfontosságú kérdésben sokkal inkább, mint bármilyen más vonatkozásban.

A handwritten signature in black ink, which appears to be "H. Kós Károly". The signature is written in a cursive, somewhat stylized script. The background of the signature area is a dark, textured grey.